

een Duitschen medailleur vervaardigde penning met borstbeeld van René van Châlon, in 1544 overleden, is eerst in 1621 vervaardigd.

Een der oudste penningen met borstbeeld van Prins Willem I vertoont ons diens naar links gewend geharnast borstbeeld, 1575 gedateerd (1). De keerzijde beeldt het door drie helmen gedekte wapen *) af, omgeven door den keten van het Gulden Vlies. Dit stuk vertoont ons het portret van den Prins op 42-jarigen leeftijd en was waarschijnlijk een penning door zijn vrienden en aanhangers gedragen, zooals dergelijke penningen veelvuldig voorkomen met de borstbeelden en wapens van Duitse vorsten.

Twee jaren later maakte de verdienstelijke Zuid-Nederlandsche medailleur Coenrad Bloc een fraaien portretpenning met de borstbeelden van den Prins en diens derde gemalin Charlotte van Bourbon †) (2), zeker wel een der fraaiste penningen van dit paar. Hij vertoont op de voorzijde het naar rechts gewende borstbeeld van den Prins en op de keerzijde het borstbeeld zijner gemalin naar links gewend met als omschriften naam, titels en het jaartal 1577. Dit is een penning door den Prins vereerd om, hangende aan een gouden ketting, te worden gedragen. Hij komt ook kleiner voor, terwijl er eveneens exemplaren gevonden worden, die op de keerzijde het bekende symbool van den Prins vertoonen: een ijsvogeltje in zijn nest, dat te midden van een onstuimige zee op de golven dobbert met het devies: *Saevis tranquillus in undis*.

Van twee van 's Prinsen broeders zijn portretpenningen bekend; die van zijn broeder Jan (de Oude) in 1535 te Dillenburg geboren (3), vertoont diens naar rechts gewend borstbeeld op 45-jarigen leeftijd met als omschrift zijn naam en titel als Graaf van Catzenellenbogen. Op de keerzijde staat, rond zijn gekroond wapen zijn spreuk *PLVS. TOST. MORIR.*

Ook van 's Prinsen broeder Lodewijk, in 1574 op de Mookerheide gesneuveld, bestaat een weinig geslaagde eenzijdige ovale portret-plaquette, denkelijk in lateren tijd vervaardigd §).

Uit het eerste huwelijk van Prins Willem met Anna, gravin van Buren, werd in 1554 Filips Willem, Prins van Oranje-Nassau, graaf van Buren geboren. Coenrad Bloc en de Fransche medailleur G. Dupré hebben hem op fraaie portretpenningen vereeuwigd. Bloc plaatste op de voorzijde van zijn niet gedateerden penning (4), doch waarschijnlijk in een der laatste jaren van de 16de eeuw vervaardigd, zijn naar rechts gewend borstbeeld met als omschrift naam en titels en op de keerzijde een schip, dat met opgerolde zeilen op twee ankers te midden van een door stormen beroerde zee rustig blijft liggen, daar het beschermd wordt door de slang

*) De tusschen haakjes geplaatste cijfers geven de nummers aan waaronder de penningen op de platen voorkomen.

†) De andere gemalinnen van den Prins zijn bij mijn weten niet op portretpenningen afgebeeld.

§) Afgebeeld in G. van Loon. *Nederl. Historiepenningen*. I. blz. 117.

(de voorzichtigheid), die om de groote mast gekronkeld is en door een kraanvogel (de waakzaamheid), die in den top van de mast zit. Sustinebo — ik zal uithouden — luidt het omschrift *).

De zelfde Coenrad Bloc vervaardigde in 1602 een smaakvollen penning(5) met borstbeeld naar rechts gekeerd van Prins Maurits op 34-jarigen leeftijd. Het omschrift vermeldt naam en titels. De keerzijde vertoont Maurits' bekende symbool: een stevigen Oranjeboom, opgeschoten uit een afgeknotten stam met als omschrift: TANDEM FIT SVRCVLVS ARBOR — eindelijk is de spruit een boom geworden. Ook deze penning bestaat, evenals de portretpenning zijns vaders, in drie grootten en is eveneens aan een gouden ketting gedragen geweest. De stempelsnijder werkzaam aan de Munt in Dordrecht, Gerard van Bijlaer, maakte van dezen fraaien gegoten penning eene met stempels geslagen navolging, terwijl er zeer zeldzame ovale penningen, met dezelfde voorstellingen voorkomen in 1620 door den Haagschen stempel- en zegelsnijder Gideon d'Asseignies vervaardigd.

Belangrijk is hetgeen het Collegieboek der admiraliteit van Amsterdam op 24 April 1620 omtrent dit soort penningen vermeldt: „Alsoo men bevindt dat de Raden van meest alle collegien ter admiraliteit in de respective Provinciën dragen gouden medailles en hebbende d'efegie en devies van Z.Ex. is geresolveerd dat men voor yder van den Raedt, den fiscaal, secretaris, equipagemeester en ontfanger-generaal van deser College zoodanige medailles zal laeten maecken van de beste stempel ofte vormen daer van zijnde en dick naer den eysch onder conditie dat een ygelyk van de voors. Raeden en anderen by tyt en gelegenheit en als zy lieden in deputatie zullen uytreizen die zullen draghen.” De toen vervaardigde penning, die onder het borstbeeld van Prins Maurits het wapen der Admiraliteit vertoont, wordt bij van Loon II bladz. 127 afgebeeld.

Vermelden wij ten slotte van Prins Maurits nog den fraaien ovalen penning met zijn borstbeeld en wapen in 1613 door Simon van de Passe in navolging van gegraveerde penningen vervaardigd. De mooiste portretten in metaal van Frederik Hendrik en Amalia van Solms zijn zonder twijfel de forsche eenzijdige plaquetten (6—7) †) door den beroemden zilversmid Johannes Lutma (de oude) in 1625 vervaardigd met hunne naar voren gewende borstbeelden. Als voorbeeld dienden de kopergravures van Willem Jacobsz. Delff, naar Miereveld. De stempels voor deze portretten werden door Lutma vervaardigd in opdracht van den te Amsterdam werkenden Engelschen ivoordraaier en baleinwerker John Osborn, die ze in balein afdruckte en aldus als wandversiering in den handel bracht.

*) van Loon, I, blz. 472.

†) Verkleind afgebeeld, de origineelen meten 115 m.M. in doorsnede.

Zij zijn echter ook als ronde metalen plaquettes uitgevoerd en komen in koper en lood voor *).

De bekende Amsterdamsche medailleur Pieter van Abeele maakte omstreeks 1650 een serie portretpenningen met de borstbeelden van Willem I, Maurits, Frederik Hendrik en Willem II. Zij vertoonen alle het naar voren gewende borstbeeld van den stadhouder met op de keerzijde een belangrijk feit tijdens zijn bestuur voorgevallen. Voor- en keerzijde zijn elk afzonderlijk gegoten en daarna de beide kanten door een zilveren rand verbonden. De fraaie, in 1650 gegoten penning van Willem II vertoont diens naar voren gewend geharnast borstbeeld met naam en titels als omschrift, terwijl het veld met oranjebladeren en appelen smaakvol gevuld is (8). De keerzijde vertoont het borstbeeld zijner gemalin Henriette Maria Stuart, dochter van Koning Karel I van Engeland (9).

Alle dochters van Frederik Hendrik zijn op portretpenningen ver-
eeuwigd.

Louise Henriette, de gemalin van den bekenden keurvorst Frederik Willem van Brandenburg staat met haar gemaal afgebeeld op den ter gelegenheid van haar 7 December 1646 te 's Gravenhage gesloten huwelijk door den Duitschen medailleur Erasmus Thomas Reuss vervaardigden penning. Hij vertoont op de voorzijde de portretten der jonggehuwden ten voeten uit, maar is uit een iconographisch oogpunt van weinig belang.

Een beter, maar veel later vervaardigd portret van de Prinses geeft een in 1667 ter gelegenheid van haar overlijden vervaardigde penning door den Duitschen medailleur Lukas Tabert (10). Het borstbeeld van Albertina Agnes in 1652 gehuwd met Willem Frederik, graaf van Nassau—Dietz, stadhouder van Friesland is door een waarschijnlijk Frieschen kunstenaar in zilver zeer fraai gedreven op een grooten penning in 1696 vervaardigd bij haar overlijden te Oranjewoud (11). Het omschrift vermeldt haar naam en titels, terwijl de keerzijde haar gekroond wapenschild afbeeldt met twee leeuwen als schildhouders en het omschrift de voornaamste gebeurtenissen uit haar leven vermeldt †).

Henriette Catharina in 1659 te Groningen gehuwd met Johan George II, vorst van Anhalt—Dessau wordt met haar gemaal afgebeeld op een in 1681 vervaardigden penning (12). De voorzijde verbeeldt de naar rechts gewende borstbeelden met namen en titels als omschrift, terwijl de keerzijde hun gekroond wapenschild afbeeldt. Een kleiner penninkje met haar borstbeeld op de voorzijde en haar gekroonde wapenschild op de keerzijde maakte de Duitsche medailleur G. Leigebe eveneens in 1681 §).

*) Zie Oud-Holland XXXIII, bldz. 87 en 199. Zeer fraaie exemplaren in zilver van deze portretten, bij mijn weten unieke stukken, waren aanwezig op de verleden jaar te Amsterdam gehouden hist. Tentoonstelling.

†) Verkleind afgebeeld, het origineel meet 88 m.M. in doorsnede.

§) van Loon IV, blz. 170.

Ook de jongste dochter van Frederik Hendrik, Maria, in 1666 gehuwd met Paltzgraaf Lodewijk Hendrik Maurits, hertog van Simmern wordt op een fraai gedreven portretpenning *) herdacht ter gelegenheid van haar overlijden te Creuznach in 1688 vervaardigd (13). Hij beeldt op de voorzijde zeer en relief het borstbeeld der Prinses of met naam en titels als omschrift en op de keerzijde haar door twee leeuwen gehouden gekroonde wapen met als omschrift de data van geboorte, huwelijk en overlijden †). De bekwame drijver die den penning met het borstbeeld en wapen van hare zuster Albertine Agnes vervaardigde, is ook de maker van dezen penning.

Willem III wordt reeds als Prinsje van 4-jarigen leeftijd op een zeer fraaien penning van P. van Abeele gedreven, voorgesteld. Hij vertoont het naar voren gewende borstbeeld van den jeugdigen Prins met een met veeren versierde muts getooid en omgeven door een zwaren krans van oranjebladeren en vruchten, een cartouche onder het borstbeeld vermeldt naam en titel (14). De keerzijde beeldt het borstbeeld van 's Prinsen moeder af §). Bij zijn huwelijk in 1677 met Maria Stuart, dochter van Jacobus II, koning van Engeland, is een portretpenning vervaardigd met op de voorzijde het naar rechts gewende borstbeeld van den Prins en op de keerzijde dat van zijn echtgenoot naar links gewend, de omschriften vermelden hunne namen en titels (15).

Werden tot ongeveer het midden der 17de eeuw penningen in hoofdzaak vervaardigd om als „vereering” dienst te doen, ter belooning voor bewezen diensten of wel als draagpenningen aan kettingen, zooals zij op 16de en 17de eeuwsche geschilderde portretten dikwijls gevonden worden, van af dezen tijd komt ook de gewoonte in zwang om belangrijke historische feiten op gedenkpenningen te herdenken en deze stukken voor het publiek verkrijgbaar te stellen. Penningen beginnen meer te worden verzameld en de talrijke zilversmeden en medailleurs beelden voorname historische gebeurtenissen op hunne penningen af, welke stukken door verzamelaars gretig gekocht worden. De talrijke nog bewaard gebleven meest gedreven penningen met de borstbeelden onzer zeehelden en de met behulp van stempels geslagen penningen de gebeurtenissen herdenkende tijdens het bestuur van den koning-stadhouder Willem III zijn daar de bewijzen van. De penningkunst bloeide hier te lande en de zeer verdienstelijke Nederlandsche medailleurs vinden voor hunne talrijke kunstproducten ruimschoots koopers.

Reinier Arondeaux, Jan Boskam en Johan Luder, alle te Amsterdam werkzaam en de Leidsche medailleur Johannes Smeltzing zijn de voor-

*) van Loon, III, blz. 292.

†) Verkleind afgebeeld, het origineel meet 96 m.M. in doorsnede.

§) van Loon, III, blz. 356.

naamste Nederlandsche medailleurs, die de aan belangrijke gebeurtenissen zoo rijke regeering van Willem III in metaal hebben vereeuwigd.

Vele dezer penningen voeren op de voorzijde het borstbeeld van den koning-stadhouder. Zoo beeldt een ongeveer 1695 door Jan Boskam geslagen portretpenning op de voorzijde het naar rechts gewende gelauwerde borstbeeld van den koning af (16), terwijl de keerzijde het met een diadeem en parelsnoer in de haren getooide borstbeeld zijner gemalin vertoont (16), die in 1695 te Londen overleed.

Van de eerste stadhouders van Friesland, Groningen en Drente Ernst Casimir (overl. 1632), en zijn zoon Hendrik Casimir I (overl. 1640) zijn mij geen portretpenningen bekend. Eerst van Willem Frederik, graaf van Nassau—Dietz, broeder van dezen laatsten, stadhouder van Friesland en Groningen, in 1652 gehuwd met Prinses Albertine Agnes, dochter van Frederik Hendrik, bestaat een vrij middelmatig gegraveerde penning, die op de voorzijde zijn naar voren gewend geharnast borstbeeld vertoont met naam en titels als omschrift (17), terwijl op de keerzijde het wapen van Groningen voorkomt en op- en omschriften aangeven dat hij gediend heeft als ordinarispenning voor Hendrick Barlinckhoff, hopman te Groningen. Van zijn zoon en opvolger Prins Hendrik Casimir II van Nassau—Dietz, in 1683 gehuwd met Henriette Amalia van Anhalt—Dessau, beelden wij een penning af, met zijn naar links gewend geharnast borstbeeld en als randschrift zijn naam en titel (18). De keerzijde vertoont in het verschiep een ruitergevecht met oorlogstuig op den voorgrond, waarboven een met een zwaard gewapende arm, die uit de wolken gestoken wordt. Hun zoon was de bekende Johan Willem Friso, in 1709 gehuwd met Maria Louise, landgravin van Hessen—Cassel. Een penning, die zijn verdrinken bij den Moerdijk in 1711 herdenkt, heeft op de voorzijde zijn naar rechts gewend gelauwerd borstbeeld met zijn naam en titels als omschrift (19). De keerzijde verbeeldt het treurende Friesland met op den achtergrond het omslaan van het schip, waarop de Prins zich bevond *).

Het naar rechts gewende borstbeeld van zijn weduwe, die haar gemaal ruim 50 jaren overleefde en eerst in 1765 te Leeuwarden op 75-jarigen leeftijd overleed, staat op een door den Duitschen medailleur G. W. Vestner gesneden landdagspenning van Friesland met haar naam en titels als omschrift (20). De keerzijde beeldt de gekroonde wapens van haar en haar gemaal af, omringd door de verbonden wapens van de 11 Friesche steden en de vrijheidshoed.

Willem Karel Hendrik Friso, hun zoon, geboren te Leeuwarden 1 Sept. 1711, zes weken na het verdrinken van zijn vader, wordt als 11-jarige knaap afgebeeld door den Duitschen medailleur Chr. Wermuth, op den

*) van Loon, IV, blz. 613.

PORTRETPENNINGEN VAN PRINSEN EN PRINSESSEN UIT HET HUIS VAN ORANJE.

PORTRETPENNINGEN VAN PRINSEN EN PRINSESSEN UIT HET HUIS VAN ORANJE.

PORTRETPENNINGEN VAN PRINSEN EN PRINSESSEN UIT HET HUIS VAN ORANJE.

PORTRETPENNINGEN VAN PRINSEN EN PRINSESEN UIT HET HUIS VAN ORANJE.